

УДК 361.37:364-78-056.26(477)
DOI: <https://doi.org/10.17721/2616-7786.2025/11-1/7>

Михайло СІРИХ, асп.
ORCID ID: 0009-0000-1865-5003
e-mail: mykhailo.sirykh@knu.ua

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

РЕІНТЕГРАЦІЯ ВЕТЕРАНІВ З ІНВАЛІДНІСТЮ У ЦИВІЛЬНЕ ЖИТТЯ

Вступ. Дослідження присвячене комплексному аналізу процесу реінтеграції ветеранів з інвалідністю у цивільне життя на сучасному етапі розвитку українського суспільства. Проаналізовано поняття "реінтеграція демобілізованих ветеранів із інвалідністю" у наукових підходах соціології, психології, права та соціальної роботи, що дозволяє визначити міждисциплінарний характер проблеми.

Методи. У роботі здійснено аналіз чинної нормативно-правової бази України щодо підтримки ветеранів з інвалідністю, проведено порівняльне дослідження міжнародного досвіду (США, Ізраїль, Канада) та визначено ключові напрями реалізації реінтеграції. Використано методи системного аналізу, порівняння та узагальнення.

Результати. Виявлено сильні сторони та прогалини у національній системі підтримки ветеранів з інвалідністю. Визначено основні напрями реалізації процесу реінтеграції та бар'єри, що перешкоджають повноцінному поверненню ветеранів до суспільного життя. На основі міжнародного досвіду запропоновано напрями удосконалення національної системи соціальної допомоги та реабілітації ветеранів.

Висновки. Ефективна реінтеграція ветеранів з інвалідністю потребує системного, індивідуалізованого підходу, що передбачає координацію зусиль державних інституцій, громадських організацій та самих ветеранів. Результати дослідження можуть бути використані для розробки практичних рекомендацій щодо вдосконалення політики підтримки ветеранів, створення програм соціальної адаптації, професійної реабілітації та надання психологічної допомоги. Робота сприяє глибшому розумінню складності й багатогранності процесу реінтеграції ветеранів з інвалідністю у сучасних умовах.

Ключові слова: професійна адаптація, психологічна підтримка, реінтеграція, система підтримки, соціальний супровід.

Вступ

Актуальність дослідження зумовлена як глобальними тенденціями, так і національними реаліями. В умовах воєнних дій, які тривають в Україні з 2014 року та загострилися після повномасштабного вторгнення у 2022 р., різко зросла кількість військовослужбовців, які після завершення служби отримують статус ветеранів, зокрема ветеранів з інвалідністю. За даними Міністерства у справах ветеранів, в Україні вже нараховується понад 1,3 млн учасників бойових дій, з яких понад 125 тис. мають статус осіб з інвалідністю внаслідок війни (Верховна Рада України, 2025). За прогнозами відомства, після завершення війни кількість ветеранів та членів їхніх родин може сягнути 4–5 млн осіб (Український ветеранський фонд, 2025). Така масштабна категорія потребує не лише медичної допомоги, а й комплексних програм підтримки та повноцінної реінтеграції у суспільство.

Реінтеграція демобілізованого ветерана з інвалідністю у цивільне життя – це не лише фізична реабілітація, а й складний психосоціальний процес, який вимагає комплексного підходу. Проблема реінтеграції зачіпає низку важливих аспектів: від працевлаштування та доступу до освіти – до психологічної адаптації, міжособистісних відносин і зміни соціальної ролі. Значна частина ветеранів із інвалідністю після демобілізації стикається з бюрократичними перепонами, нестачею якісних послуг, стигматизацією, труднощами у працевлаштуванні та дефіцитом соціальної підтримки.

Існуючі державні програми часто не враховують індивідуальні потреби ветеранів із інвалідністю, не забезпечують цілісної системи супроводу та реабілітації. Водночас, іноземний досвід – зокрема країн НАТО, Ізраїлю, США – демонструє ефективність міжвідомчих платформ, моделей соціального підприємництва, громадських хабів, мультидисциплінарного підходу та партисипативного управління у реінтеграційних процесах. В Україні ж лише розпочинається розробка системного підходу до соціальної реінтеграції ветеранів з

інвалідністю, що вимагає наукового осмислення, аналітики та методичних рекомендацій.

Особливу вагу має й те, що йдеться не просто про соціальну категорію громадян, а про людей, які зробили вагомий внесок у захист держави. Забезпечення гідного життя та можливостей для розвитку ветеранів із інвалідністю є моральним обов'язком суспільства та критерієм його гуманності. Брак інклюзивних практик, недосконалі нормативно-правова база, фрагментарність міжвідомчої взаємодії та недостатня підтримка з боку громад створюють бар'єри на шляху до ефективної реінтеграції ветеранів із інвалідністю у цивільне життя.

Важливо також враховувати динаміку соціального середовища: демобілізований ветеран із інвалідністю повертається в суспільство, що само трансформується під впливом війни, економічної нестабільності та культурних змін. Тому його реінтеграція має відбуватись не в ізоляції, а в активній взаємодії з громадою. Належна реінтеграція сприяє не лише добробуту самого ветерана із інвалідністю, а й соціальній згуртованості, зміцненню місцевих спільнот, розвитку громадянського суспільства. Демобілізовані ветерани із інвалідністю мають потенціал бути не лише об'єктами допомоги, а й суб'єктами змін – менторами, волонтерами, лідерами локальних ініціатив.

З огляду на зазначене, тема дослідження є надзвичайно актуальною з наукового, соціального та практичного погляду. Її вивчення сприяє розробленню інструментів ефективної підтримки ветеранів з інвалідністю, сприятиме формуванню цілісної державної політики, а також стане підґрунтям для зміни суспільного ставлення до проблем цієї групи громадян. У центрі дослідження має бути людина з її унікальним досвідом, потребами та потенціалом – саме такий підхід забезпечить повноцінну та ефективну реінтеграцію, а не лише формальну адаптацію. Отже, комплексне наукове осмислення процесів реінтеграції демобілізованих ветеранів з інвалідністю до цивільного життя є необхідною умовою побудови справедливої, стійкої та інклюзивної суспільства.

© Сірих Михайло, 2025

Метою дослідження є наукове обґрунтування та аналіз підходів до реінтеграції демобілізованих ветеранів з інвалідністю у цивільне життя в умовах сучасної України з урахуванням міжнародного досвіду, соціокультурних, економічних та правових чинників. **Завдання дослідження:** проаналізувати змістовне наповнення поняття "реінтеграція демобілізованих ветеранів із інвалідністю" у наукових підходах соціології, психології, права та соціальної роботи; охарактеризувати нормативно-правову базу України щодо підтримки ветеранів із інвалідністю та її відповідність потребам комплексної реінтеграції; визначити та описати ключові напрями реалізації реінтеграції ветеранів із інвалідністю; ідентифікувати основні бар'єри, що обмежують ефективність процесу повернення ветеранів із інвалідністю до цивільного життя, на основі аналізу наявних даних; проаналізувати кращі міжнародні практики реінтеграції демобілізованих ветеранів із інвалідністю у країнах із розвиненими системами підтримки (США, Ізраїль та Канада) та визначити можливості їхньої адаптації до українського контексту.

Методи

У статті використано комплексний методологічний підхід, який поєднує аналіз наукової літератури, нормативно-правових документів, а також даних практичних досліджень і звітів громадських та міжнародних організацій. Зокрема, здійснено змістовний аналіз поняття "реінтеграція демобілізованих ветеранів із інвалідністю" у наукових підходах соціології, психології, права та соціальної роботи для виявлення ключових аспектів та теоретичних моделей. Нормативно-правова база України щодо підтримки ветеранів із інвалідністю була охарактеризована та оцінена на відповідність потребам комплексної реінтеграції. Для визначення основних напрямів реалізації реінтеграції та бар'єрів, що обмежують ефективність процесу, проведено аналіз наявних емпіричних даних, опитувань та звітів українських громадських організацій. Крім того, проведено аналіз міжнародного досвіду США, Ізраїлю та Канади з метою виокремлення кращих практик реінтеграції демобілізованих ветеранів із інвалідністю та оцінки можливостей їхньої адаптації до українського контексту.

Результати

У соціологічному дискурсі реінтеграція розглядається як процес повернення особи до соціальної системи після періоду соціального відчуження або маргіналізації (Durkheim, 1897; Giddens, 2006). Для демобілізованих ветеранів із інвалідністю це означає відновлення соціальних ролей – працівника, члена родини, громадянина. Згідно з Parsons (1971) ефективна реінтеграція можлива лише за умови адаптації обох сторін – і самого ветерана із інвалідністю, і соціального середовища, що приймає.

У психології поняття реінтеграції тісно пов'язане з теоріями посттравматичного зростання (Tedeschi, & Calhoun, 2004) і адаптації до втрат (Kubler-Ross, 1969). Реінтеграція демобілізованих ветеранів із інвалідністю включає подолання ПТСР, формування нової ідентичності, опанування навичок емоційної регуляції та повернення відчуття контролю над життям (APA, 2017).

У правовому полі реінтеграція означає забезпечення прав ветеранів із інвалідністю згідно з національними та міжнародними стандартами (United Nations, 2006). Ветерани з інвалідністю мають право на рівний доступ до праці, освіти, охорони здоров'я, участі у громадському житті (UN, 2006; Верховна Рада України, 1993).

Теорія соціальної роботи базується на принципах клієнтоцентричності, інтерсекційності та ресоціалізації

(Zastrow, 2019). Фахівці розглядають демобілізованого ветерана із інвалідністю не як об'єкт допомоги, а як активного учасника змін. Ключові моделі – кейс-менеджмент, інтегрований супровід, сила-сфокусоване консультування (Saleebey, 2006).

Таким чином, у різних наукових підходах поняття реінтеграції має власні акценти: у соціології – відновлення соціальних ролей, у психології – подолання наслідків травматичного досвіду та формування нової ідентичності, у праві – гарантування рівних прав і можливостей, у соціальній роботі – активізацію ресурсів особистості й громади. У цій статті реінтеграція демобілізованих ветеранів із інвалідністю трактується як багатовимірний процес, який поєднує соціальний, психологічний, правовий та соціально-трудова виміри, реалізовані через соціальний супровід, професійну адаптацію, психологічну підтримку, медичне забезпечення та правові гарантії. Метою такого процесу є створення умов для повноцінної участі ветеранів у житті суспільства, відновлення їхніх соціальних ролей та інтеграція у громадське та професійне середовище.

У контексті визначених вимірів і напрямів реінтеграції важливим є також розгляд правового забезпечення цього процесу, оскільки саме нормативно-правова база створює рамки для реалізації соціальної, професійної, психологічної та медичної підтримки ветеранів.

Система соціального захисту ветеранів в Україні базується на комплексі законодавчих та підзаконних актів, що регулюють ключові напрями підтримки – соціальний супровід, психологічну допомогу, професійну адаптацію та медичне забезпечення. Нормативно-правова база формує цілісне правове поле для реалізації державної політики щодо осіб, які захищали незалежність і територіальну цілісність держави.

Базовим документом у сфері соціального захисту є Закон України "Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту" (Верховна Рада України, 1993), який визначає права ветеранів на соціальні пільги, державну допомогу, психологічну реабілітацію та забезпечення соціального супроводу. Саме цей закон закладає фундамент для надання комплексної підтримки ветеранам та їхнім сім'ям.

Стратегія ветеранської політики до 2030 року затверджена Кабінетом Міністрів України (Кабінет Міністрів України, 2024), визначає ключові цілі та пріоритети державної політики у сфері підтримки ветеранів. Зокрема, створення системи комплексної реабілітації та підтримки ветеранів, розвиток програм професійної адаптації та працевлаштування, сприяння розвитку ветеранського підприємництва, забезпечення доступу до якісних медичних і соціальних послуг, формування суспільної поваги до ветеранів і визнання їхнього внеску в захист держави. Реалізація цієї Стратегії покликана забезпечити сталий розвиток ветеранської політики, інтеграцію ветеранів у всі сфери суспільного життя та підвищення їхнього добробуту.

Закон України "Про реабілітацію у сфері охорони здоров'я" (2020) фокусується на гарантуванні права ветерана із інвалідністю на доступ до комплексної медико-соціальної реабілітації. У межах цього нормативно-правового акта закріплюється необхідність поєднання медичної, психологічної та соціальної допомоги, що виступає ключовою умовою ефективного повернення ветеранів до повноцінного життя після отриманих поранень чи захворювань, пов'язаних із виконанням військових обов'язків.

Напрямок професійної адаптації та працевлаштування ветеранів регулюється Законом України "Про зайнятість населення" та підзаконними актами Міністерства економіки

України. Ці документи визначають механізми професійного навчання, перепідготовки, підвищення кваліфікації та сприяння працевлаштуванню ветеранів, зокрема шляхом надання роботодавцям державних компенсацій.

Окремо слід відзначити прийняття Закону України "Про ветеранське підприємництво" (Верховна Рада України, 2025b), який був ухвалений Верховною Радою 31 липня 2025 року та підписаний Президентом. Документ набере чинності 26 лютого 2026 року. Закон визначає поняття ветеранського підприємництва, встановлює статус його суб'єктів та передбачає державну підтримку ветеранського бізнесу.

Психологічна підтримка ветеранів передбачена у низці нормативних актів, серед яких ключовими є Постанова Кабінету Міністрів України "Про затвердження Порядку надання послуг із психологічної реабілітації" та відповідні накази Міністерства у справах ветеранів. Ці документи регламентують надання психологічної допомоги, функціонування центрів підтримки ветеранів та впровадження програм соціально-психологічної адаптації.

Важливу роль у забезпеченні медичного обслуговування відіграє Закон України "Основи законодавства України про охорону здоров'я", що гарантує ветеранам доступ до безоплатної медичної допомоги та створення спеціалізованих медичних закладів для їх лікування та реабілітації.

Отже, нормативно-правове забезпечення підтримки ветеранів в Україні охоплює всі основні сфери їхніх потреб – від медичного забезпечення до соціально-професійної інтеграції. Хоча законодавча база є досить розгалуженою, її ефективність значною мірою залежить від узгодженості механізмів реалізації та ресурсного забезпечення відповідних програм. У контексті реінтеграції ці документи важливі тим, що саме вони задають правові рамки та механізми забезпечення соціальних, медичних і професійних гарантій, без яких повноцінне повернення ветеранів із інвалідністю до цивільного життя є неможливим. Іншими словами, аналіз нормативно-правової бази дозволяє оцінити, наскільки задекларовані державою заходи реально відповідають потребам ветеранів у процесі реінтеграції.

Проте чинна нормативно-правова база має певні проблеми у сфері реінтеграції демобілізованих ветеранів із інвалідністю. Зокрема, відсутність чітко визначеного понятійного апарату щодо "реінтеграції" саме демобілізованих ветеранів із інвалідністю, що ускладнює узгодження підходів і практик підтримки цієї категорії, спостерігається фрагментарність міжвідомчих повноважень, недостатньо механізмів реалізації прав ветеранів, особливо на місцевому рівні. Наразі не існує єдиної інтегрованої програми, яка б комплексно охоплювала медичний, соціальний, економічний та психоемоційний аспекти підтримки ветеранів із інвалідністю.

Реінтеграція демобілізованих ветеранів із інвалідністю є комплексним процесом, який охоплює соціальні, психологічні, правові та соціально-трудова аспекти. Для практичного дослідження та системного аналізу ці аспекти доцільно розглядати через ключові напрями реалізації реінтеграції, які забезпечують підтримку ветеранів на різних рівнях. Відповідно до раніше сформованого автором визначення, реінтеграцію демобілізованих ветеранів із інвалідністю доцільно розглядати через чотири основні напрями реалізації: соціальний супровід, професійну адаптацію, психологічну підтримку та медичне забезпечення. Вибір цих напрямів обґрунтований їхнім визначальним значенням для комплексного відновлення соціальних ролей ветеранів, забезпечення інтеграції у

громадське та професійне середовище, а також відповідністю концептуальним підходам у науковій літературі та закріпленням у нормативно-правовій базі механізмам підтримки.

Соціальний супровід демобілізованих ветеранів з інвалідністю в Україні реалізується через державні органи, місцеві громади та громадські організації, зокрема через інститут помічників ветерана та фахівців із супроводу. Він передбачає комплексне надання послуг, включно з інформаційним консультуванням, координацією дій між установами, юридичною підтримкою та допомогою у вирішенні соціально-побутових питань (Міністерство у справах ветеранів України, 2024). Ключовим інструментом у цьому процесі є кейс-менеджмент, що передбачає ведення ветерана від первинного звернення до завершення реінтеграції (Медведенко, 2024).

Згідно із дослідженням Центру соціальних і трудових досліджень (CEDOS, 2024), станом на сьогодні кількість кваліфікованих соціальних працівників, залучених до супроводу ветеранів із інвалідністю, є недостатньою для забезпечення індивідуального підходу до кожного клієнта. Практика кейс-менеджменту використовується обмежено, а цифрові платформи для спрощення доступу до соціальних послуг розвинені недостатньо.

Професійна адаптація демобілізованих ветеранів із інвалідністю є важливим напрямом реалізації реінтеграції, що безпосередньо впливає на їхню соціальну та економічну інтеграцію. В Україні цей процес підтримується через ініціативи державного та недержавного секторів, зокрема посібник "Адаптація ветеранів в організації після повернення з війни" (АСМР, 2023), а також рекомендації Українського ветеранського фонду щодо включення ветеранів у ринок праці (Український ветеранський фонд, 2024). Позитивною тенденцією є зростання частки компаній, що наймають ветеранів, з 24 % наприкінці 2023 року до 43 % у грудні 2024 року, проте лише 23 % роботодавців здійснюють заходи адаптації, 35 % планують такі дії, а 42 % не займаються цим питанням. Водночас 41 % роботодавців не мають бачення, як сформувати програми підтримки ветеранів, що підкреслює потребу у розвитку структурованих підходів до професійної інтеграції та адаптації цієї категорії (NV Бізнес, 2025).

Також до викликів можна віднести те, що демобілізовані ветерани із інвалідністю мають обмежені можливості для працевлаштування у фізично навантажених сферах, при цьому не завжди мають доступ до дистанційної або інтелектуальної роботи через відсутність відповідних навчальних програм, технічних засобів та адаптованих умов праці (Український ветеранський фонд, 2023).

Психологічна підтримка демобілізованих ветеранів із інвалідністю є ключовим напрямом реінтеграції, оскільки сприяє відновленню психоемоційного благополуччя та соціальної функціональності. В Україні цей напрям розвивається завдяки ініціативам державного та громадського секторів.

Суттєвим викликом є брак кваліфікованих фахівців із військової та травматичної психології, а також обмежена доступність безкоштовних послуг у регіонах. Значна частина ветеранів із інвалідністю продовжує жити з проявами посттравматичного стресового розладу (ПТСР), тривожних і депресивних розладів, але не звертається по допомогу через стигматизацію або недовіру до інституцій (Колесник, 2025).

Медичне забезпечення демобілізованих ветеранів із інвалідністю є важливим компонентом комплексної реінтеграції, оскільки відновлення фізичного та функціонального

стану безпосередньо впливає на соціальну та професійну адаптацію. Формально медичні послуги гарантуються державою, проте фактична доступність та якість обслуговування значною мірою залежать від регіону проживання, рівня медичного закладу та наявності індивідуального супроводу (Верховна Рада України, 2025а).

Згідно з дослідженням Національного інституту стратегічних досліджень, проблеми медичної реабілітації осіб з інвалідністю внаслідок війни в Україні є багатограними та потребують комплексного підходу до вирішення (Національний інститут стратегічних досліджень, 2025). Зокрема, серед основних викликів виокремлюються недостатня інтеграція медичних, соціальних та освітніх послуг, обмежений доступ до реабілітаційних послуг у віддалених регіонах, а також потреба в удосконаленні нормативно-правової бази, що регулює реабілітацію осіб з інвалідністю.

Дослідження також наголошує на необхідності розвитку міжвідомчої співпраці між державними органами, місцевими громадами та громадськими організаціями для забезпечення ефективної реабілітації осіб з інвалідністю внаслідок війни. Важливим аспектом є також підвищення кваліфікації медичних працівників та соціальних працівників, що працюють з цією категорією осіб, а також забезпечення доступу до сучасних реабілітаційних технологій та методик.

Таким чином, сучасна система супроводу демобілізованих ветеранів із інвалідністю в Україні потребує значної модернізації та інтеграції. Необхідними заходами є створення єдиної координаційної платформи для міжвідомчої взаємодії, підготовка кваліфікованих спеціалістів у сферах соціального супроводу, психологічної підтримки, професійної адаптації та медичної реабілітації, розвиток інфраструктури реабілітаційних закладів, а також перехід до людиноцентричної моделі надання послуг. Потреби демобілізованих ветеранів із інвалідністю мають бути визначальними у формуванні політик, що ґрунтуються на доказах, принципах інклюзивності та довгостроковій підтримці, що забезпечить ефективну та комплексну реінтеграцію у цивільне життя.

Хоча соціальний супровід, професійна адаптація, психологічна підтримка та медичне забезпечення є ключовими напрямками реінтеграції ветеранів із інвалідністю, їхня ефективність обмежується рядом структурних, соціальних, психологічних та економічних бар'єрів. Аналіз цих перешкод дозволяє оцінити реальний стан інтеграції ветеранів у цивільне життя та визначити напрями для удосконалення політик і практик.

Виявлення основних бар'єрів у процесі реінтеграції демобілізованих ветеранів із інвалідністю базується на аналізі наукових публікацій, статистичних даних державних та громадських організацій, а також нормативно-правових актів, що регулюють соціальний супровід, професійну адаптацію, психологічну підтримку та медичне забезпечення (Український ветеранський фонд, 2023; Центр аналізу публічних послуг, 2023; *Tribun*, 2025; Мінфін, 2024).

Для систематизації аналізу бар'єрів реінтеграції демобілізованих ветеранів із інвалідністю у цьому дослідженні використовується підхід до групування, запропонований автором, який передбачає виділення бар'єрів, що охоплюють інституційно-правовий, психологічний, економічний, професійний та соціальний виміри. Така класифікація дозволяє комплексно оцінити вплив різних факторів на процес повернення ветеранів до цивільного життя. Ці бар'єри не є ізольованими, а, навпаки, взаємодіють між собою, створюючи ситуацію так званої

"реінтеграційної пастки", коли особа, незважаючи на наявність формальних гарантій, залишається виключеною з активного суспільного життя.

Інституційно-правові бар'єри реінтеграції ветеранів із інвалідністю включають надмірну бюрократію, складні та непрозорі процедури, дублювання функцій між різними установами й відсутність якісного супроводу на етапах оформлення пільг. За даними опитування, проведеного Veterans Fund, 57 % ветеранів вважають процедуру отримання допомоги занадто складною, 56 % – вказують на низьку якість безкоштовних послуг, а 49 % – взагалі не можуть їх отримати (Український ветеранський фонд, 2023). Аналогічні результати підтверджує велике опитування у застосунку "Дія": серед основних труднощів ветерани та ветеранки назвали черги та надмірну бюрократію (29,8 %), необхідність збирати довідки з різних установ (16,1 %), брак зрозумілої та доступної інформації про послуги (15,1 %) та відсутність єдиного алгоритму оформлення пільг (13,1 %) (Центр аналізу публічних послуг, 2023).

Такі перешкоди не лише ускладнюють доступ до належних гарантій, але й створюють додаткові стресові ситуації, що особливо відчутно для ветеранів із інвалідністю у сільських громадах.

Другим суттєвим бар'єром є психологічний, безпосередньо пов'язаний із наслідками бойового досвіду. Значна частина ветеранів повертається із симптомами посттравматичного стресового розладу (ПТСР), тривожними, депресивними та соматоформними розладами, що істотно впливають на їхню здатність до адаптації у мирному житті. Лише у 2023 р. в Україні було офіційно діагностовано понад 12 000 випадків ПТСР, що у декілька разів перевищує довоєнні показники (*Tribun*, 2025). Водночас понад 70 % ветеранів, які потребують психосоціальної допомоги, не звертаються по неї, головним чином через страх осуду, стигму навколо психічного здоров'я, низький рівень довіри до системи охорони здоров'я, відсутність інформації та доступних послуг (*Tribun*, 2025). Проблему поглиблює критичний брак фахівців із військової та травматичної психології, особливо на рівні місцевих громад. Наявний дефіцит кваліфікованих спеціалістів призводить до системних наслідків – зростання кількості випадків суїцидів серед ветеранів, фрагментарності допомоги та вимушеної передачі відповідальності за підготовку фахівців на самі громади, оскільки державні механізми фінансування залишаються неефективними (Колесник, 2025). Таким чином, психологічні бар'єри у поєднанні з браком ресурсів і стигматизацією значно ускладнюють процес реінтеграції ветеранів із інвалідністю.

Третім бар'єром є економічна вразливість демобілізованих ветеранів із інвалідністю. Попри наявність державних гарантій, багато хто з них стикається з труднощами у працевлаштуванні, оскільки пропонувані вакансії часто не відповідають їхнім фізичним можливостям чи кваліфікації. Відсутність системної перекваліфікації та професійної адаптації призводить до економічної залежності від родини чи держави. За даними громадських організацій, рівень безробіття серед ветеранів із інвалідністю суттєво перевищує середній по країні, що часто стає причиною відчуття безвиході, втрати сенсу та ізоляції.

Згідно з опитуванням Українського ветеранського фонду у січні 2024 року рівень безробіття серед ветеранів зріс до 30,95 %, що значно вище за середньонаціональні показники. Для порівняння: у 2023 р. цей показник становив 28 %, тобто за рік рівень працевлаштування

серед захисників збільшився майже на 3 % (Мінфін, 2024). Основними перешкодами ветерани називають фізичні обмеження, соціальне нерозуміння та психологічні труднощі. Попри це, вони намагаються інтегруватися у різні сфери зайнятості: власна справа (8,31 %), державна служба (7,45 %), сфера послуг (5,44 %), ІТ (4,3 %) та громадський сектор (4,3 %).

Однак пошук роботи ускладнюється низкою факторів, серед яких – стереотипи з боку роботодавців та обмежені можливості для перекваліфікації. За оцінками Конфедерації роботодавців України, у 2023 р. з 2,1 млн осіб з інвалідністю працездатного віку було працевлаштовано лише 22–40 %, що свідчить про значний невикористаний трудовий потенціал (Український ветеранський фонд 2023). Цей резерв може стати потужним ресурсом для економіки, однак для цього необхідні системні програми стимулювання бізнесу до найму ветеранів з інвалідністю та створення для них інклюзивних робочих місць.

Соціальні бар'єри у процесі реінтеграції ветеранів із інвалідністю значною мірою зумовлені суспільним ставленням, у якому поєднуються героїзація та водночас маргіналізація. За результатами дослідження *"Стигматизація ветеранів і ветеранок: ситуація в Україні та досвід США"*, проведеного Українським ветеранським фондом у співпраці з Сірак'юзьким університетом та соціологічною групою "Рейтинг" (Український ветеранський фонд, Сірак'юзький університет, & Rating Group, 2025) восени 2024 року респонденти у 15 глибинних інтерв'ю наголошували на розриві між офіційною риторикою, що звеличує ветеранів, та реальною практикою, яка нерідко супроводжується відчуженням. У грудні 2024 року шість фокус-груп і вісім інтерв'ю з родинами ветеранів підтвердили, що соціальна ізоляція та стигматизація стосуються не лише самих захисників, а й їхніх близьких, особливо в разі інвалідності. Додатково, контент-аналіз 66 медійних матеріалів виявив амбівалентні тенденції: поширене героїзування ("ветеран-волонтер", "ветеран-підприємець") поєднується з криміналізацією ("ветеран скоїв ДТП"), що сприяє формуванню образу ветерана як "іншого" – або надзвичайного героя, або потенційної загрози. Такі уявлення посилюють упередження, ускладнюють працевлаштування, міжособистісні стосунки та інтеграцію в громади, негативно впливаючи на самооцінку та соціальну поведінку ветеранів.

Наступною суттєвою перешкодою є інфраструктурні обмеження, які стають особливо критичними для ветеранів із інвалідністю. Брак доступного житла, ускладнений доступ до транспорту, громадських просторів та адміністративних будівель створюють щоденні труднощі для маломобільних учасників бойових дій. Попри наявність державних програм, принцип універсального дизайну все ще реалізується фрагментарно й не охоплює більшість українських міст і сіл. Експерти наголошують, що інклюзивність міського середовища має стати пріоритетом, адже наразі українські міста залишаються малодоступними для людей із порушеннями опорно-рухового апарату, зокрема ветеранів війни (Хмарочос, 2014; АрміяInform, 2023).

Таким чином, повернення ветеранів із інвалідністю до цивільного життя не є одномоментним актом, а складним і тривалим процесом, що потребує цілісної міждисциплінарної підтримки. Виявлені бар'єри – взаємопов'язані та підсилюють одне одного, створюючи додаткові виклики для реінтеграції. Їхнє подолання можливе лише за умови координації між державними органами, громадами, фахівцями допоміжних професій та самими ветеранами із інвалідністю, а також завдяки впровадженню

перевіраних рішень і підходів, що вже довели свою ефективність в інших країнах.

Країни з тривалою історією участі у збройних конфліктах розробили комплексні моделі підтримки ветеранів, які базуються на системному підході, міжвідомчій координації та довгострокових стратегіях. Досвід США, Ізраїлю та Канади є особливо цінним для України, оскільки демонструє, як поєднання ресурсів держави, громадянського суспільства та мультидисциплінарного підходу може сприяти успішній реінтеграції ветеранів, у тому числі з інвалідністю, у цивільне життя.

Сполучені Штати Америки мають одну з найбільш розгалужених систем підтримки ветеранів, яка реалізується через Департамент у справах ветеранів США (U.S. Department of Veterans Affairs, VA). Цей орган надає комплексну допомогу, що включає медичне обслуговування, психіатричну підтримку, реабілітацію, освітні програми, допомогу з житлом і працевлаштуванням. Особлива увага приділяється адаптації ветеранів з бойовими травмами, ампутаціями чи психічними розладами, зокрема ПТСР. Наприклад, програма "Transition Assistance Program" (U.S. Department of Veterans Affairs) готує військовослужбовців до переходу в цивільне життя ще до демобілізації. Вона включає тренінги з фінансової грамотності, підготовку до працевлаштування, складання резюме, психологічну адаптацію, а також спеціальний курс від Департаменту у справах ветеранів, де військових знайомлять із доступними пільгами, освітніми можливостями та медичними послугами. Ветерани можуть безоплатно отримати освіту за програмою Post-9/11 GI Bill (U.S. Department of Veterans Affairs), яка покриває витрати на навчання, проживання, книжки та матеріали. Крім того, система VA забезпечує телемедицину для ветеранів у віддалених районах, що значно розширює доступ до послуг: понад 90 % ветеранів задоволені якістю таких консультацій і вважають їх повноцінною частиною лікування. Це підтверджує, що цифрові інструменти суттєво підвищують регулярність звернень за допомогою та зменшують бар'єри у доступі до медичної підтримки (Office of Connected Care, 2025).

Ізраїль з огляду на постійну військову загрозу має унікальну модель підтримки ветеранів із інвалідністю, яка базується на інтеграції військових та цивільних інституцій. Центральним елементом є Міністерство оборони Ізраїлю та підпорядкований йому Департамент реабілітації ветеранів (Ghert-Zand, 2024), який відповідає за фізичну, психологічну, професійну та соціальну реабілітацію. Ветерани мають право на персоналізований план реабілітації, який розробляється мультидисциплінарною командою фахівців. Ізраїль активно застосовує концепцію "національного обов'язку" – держава не лише декларує, а й практично реалізує відповідальність перед тими, хто захищав її безпеку. Важливу роль відіграють громадські організації, такі як Beit Halochem (Beit Halochem Canada), які пропонують фізіотерапію, психологічну підтримку, заняття спортом, мистецькі програми, правову допомогу та заходи соціалізації. Система побудована так, що ветерани швидко повертаються до активного життя, зокрема через програми професійної перепідготовки та інноваційне протезування.

Канада пропонує модель, орієнтовану на "цілісне здоров'я" ветерана із інвалідністю (holistic well-being). Veterans Affairs Canada (VAC) здійснює управління всіма програмами підтримки: медичне забезпечення, компенсації, пенсії, житлові гранти, психологічна підтримка. Держава також підтримує довгострокове працевлаштування ветеранів через програму Veterans Employment

Strategy, (Veterans Affairs Canada, n. d.) що включає індивідуальні консультації, субсидії для роботодавців, які приймають ветеранів на роботу, та освітні гранти для перекваліфікації. Ветерани можуть долучатися до громадських ініціатив, менторських програм, отримувати супровід "партнера-ветерана" (peer support), що знижує ризик соціальної ізоляції.

Спільними характеристиками ефективних моделей реінтеграції ветеранів із інвалідністю у зазначених країнах є:

- комплексність надання послуг, що охоплює медичну, соціальну, освітню та професійну підтримку;
- індивідуалізація підходів, що ґрунтується на специфічних потребах кожного ветерана;
- активне залучення родини ветерана до процесу реінтеграції;
- системна міжвідомча координація та існування єдиного центру управління послугами;
- партнерство з неурядовими організаціями, які доповнюють державні сервіси;
- застосування інноваційних рішень у сферах протезування, телемедицини та психотерапії;
- рання підготовка до цивільного життя, що розпочинається ще під час військової служби.

У контексті України ці практики можуть бути адаптовані з урахуванням національних реалій. Першочерговими кроками мали б стати впровадження персоналізованого плану реінтеграції, створення єдиного державного ветеранського хабу, розвиток психологічної допомоги, цифровізація процедур та запровадження інституту кейс-менеджменту.

Дискусія і висновки

Реінтеграція демобілізованих ветеранів з інвалідністю у цивільне життя є надзвичайно складним, багатовимірним процесом, що охоплює соціальні, психологічні, правові, медичні та професійні аспекти. У сучасних умовах українського суспільства, що перебуває в стані повномасштабної війни, проблема реінтеграції набуває особливої актуальності не лише як соціальне завдання, але й як стратегічна складова національної безпеки та суспільної згуртованості.

Аналіз змістовного наповнення поняття "реінтеграція демобілізованих ветеранів із інвалідністю" у наукових підходах соціології, психології, права та соціальної роботи показав, що реінтеграція повинна розглядатися як динамічний, системно організований процес повернення особи до повноцінного функціонування у мирному середовищі, який потребує індивідуального підходу, підтримки соціального середовища та міжсекторальної взаємодії. Теоретичні моделі вказують на важливість особистісного ресурсу ветерана, а також ролі держави та громади як середовища прийняття та підтримки.

Огляд чинної нормативно-правової бази України засвідчує наявність формальних гарантій та загальних положень щодо захисту прав ветеранів з інвалідністю. Водночас бракує системної реалізації принципу "одного вікна", координації між установами та механізмів персоналізованої реабілітації. Законодавство нерідко носить декларативний характер і не супроводжується належним фінансуванням або моніторингом ефективності.

Вивчення сучасного стану супроводу виявило численні прогалини. Соціальні послуги є фрагментарними та нерівномірно розподіленими, професійна адаптація обмежується малоефективними заходами без урахування реальних можливостей ветеранів, психологічна допомога – недоступна в регіонах або стигматизована, а медичне забезпечення залишається перевантаженим

і недостатньо орієнтованим на довгострокову реабілітацію. Це створює низку бар'єрів, серед яких бюрократична складність процедур, стигматизація, брак фахівців, соціальна ізоляція, економічна вразливість.

Застосування міжнародного досвіду демонструє ефективність комплексного, інтегрованого підходу, заснованого на таких принципах, як рання підготовка до демобілізації, персоналізоване ведення демобілізованого ветерана із інвалідністю (кейс-менеджмент), міжвідомча взаємодія, активна роль громадських організацій, розвиток програм з менторства та психосоціальної реабілітації. Особливо цінним є досвід США, Ізраїлю та Канади, де реінтеграція ветеранів із інвалідністю є не лише соціальним обов'язком, а частиною національної ідеології солідарності та довіри до держави.

Таким чином, для забезпечення ефективної реінтеграції демобілізованих ветеранів із інвалідністю до цивільного життя в Україні доцільно перейти від фрагментарного до інтегрованого підходу в державній політиці, розглянути впровадження єдиної координаційної структури підтримки ветеранів на всіх рівнях та розробити індивідуальні плани реінтеграції з обов'язковим соціальним супроводом. Варто інвестувати у підготовку мультидисциплінарних команд (психологів, соціальних працівників, медиків, юристів), залучати громади, родини та самих ветеранів із інвалідністю як активних учасників процесу, забезпечувати цифровізацію та прозорість процедур доступу до послуг, а також підвищувати освітню, інформаційну та ментальну готовність суспільства до прийняття ветеранів.

Реінтеграція демобілізованих ветеранів із інвалідністю до цивільного життя є складним соціальним процесом, який потребує системного підходу та міжвідомчої координації. Формування ефективної системи підтримки таких ветеранів сприяє підвищенню соціальної включеності, інклюзивності та стабільності суспільних структур.

Джерела фінансування. Фінансування забезпечене Київським національним університетом імені Тараса Шевченка.

Список використаних джерел

- АрміяInform. (2023). Чи доступні українські міста для маломобільних ветеранів. *АрміяInform*. <https://armyinform.com.ua/2023/03/07/chy-dostupni-ukrayinski-mista-dlya-malomobilnyh-veteraniv/>
- АСМР Україна. (2023). *Посібник для керівника: адаптація ветеранів в організацію після повернення з війни*. https://acmpukraine.com.ua/wp-content/uploads/2023/10/%D0%9F%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B1%D0%BD%D0%B8%D0%BA-%D0%B4%D0%BB%D1%8F-%D0%BA%D0%B5%D1%80%D1%96%D0%B2%D0%BD%D0%B8%D0%BA%D0%B0___150x210_1810.pdf
- Верховна Рада України. (1993). *Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту* (Закон № 3551-XII). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text>
- Верховна Рада України. (2025a). Ключові виклики у сфері соціального захисту ветеранів війни обговорено під час круглого столу: "Ветеранська політика – пріоритет держави". *Офіційний портал Верховної Ради України*. https://www.rada.gov.ua/news/news_kom/262775.html
- Верховна Рада України. (2025b). *Про ветеранське підприємництво* (Закон № 4563-IX від 31 липня 2025 року). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4563-20#Text>
- Кабінет Міністрів України. (2024). *Про схвалення Стратегії ветеранської політики на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2024–2027 роках* (Розпорядження № 1209-р від 29 листопада 2024 року). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1209-2024-%D1%80#n12>
- Колесник, Г. (2025). *Психологічна підтримка ветеранів в Україні: системні виклики та шляхи порятунку*. Мережа правового розвитку. <https://ldn.org.ua/event/psykholohichna-pidtrymka-veteraniv-v-ukraini-sistemni-vyklyky-ta-shlyakhy-poriatunku/>
- Медведевко, М. (2024). Застосування кейс-менеджменту під час надання соціальної допомоги ветеранам війни та членам їх родин в Україні. *Вісник Приазовського державного технічного університету*. Серія: Соціально-гуманітарні науки та публічне адміністрування, 1(12). <https://doi.org/10.31498/2617-2038.2024.12.320437>

Міністерство у справах ветеранів України. (2024). *Методичні рекомендації щодо організації роботи помічників ветерана в громаді та взаємодії з заінтересованими суб'єктами*. <https://mva.gov.ua/storage/app/sites/11/%D0%9C%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D1%87%D0%BD%D1%96%D0%20%D1%80%D0%B5%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D0%B4%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%97/rekomendatsii-web-3.pdf>

Національний інститут стратегічних досліджень. (2025). *Проблеми та перспективи медичної реабілітації інвалідів війни*. <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/sotsialna-polityka/problemy-ta-perspektyvy-medychnoyi-reabilitatsiyi-invalidiv-viyny>

Столярик, О., & Семігіна, Т. (2023). Повернутися з війни: психосоціальна підтримка ветеранів-нок та членів їхніх сімей. *Social Work and Education*, 10(1), 63–77. <https://doi.org/10.25128/2520-6230.23.1.6>

Український ветеранський фонд, Сірачюцький університет, & Rating Group. (2025). *Стигматизація ветеранів і ветеранок: ситуація в Україні та досвід США*. <https://veteranfund.com.ua/wp-content/uploads/2025/04/Styhmazyatsiia-veteraniv-i-veteranok.pdf>

Український ветеранський фонд. (2023a). *Безробіття ветеранів та ветеранок: виклики та державна відповідь*. <https://veteranfund.com.ua/2023/09/12/bezrobittya/>

Український ветеранський фонд. (2023b). *Відсутність можливостей для працевлаштування ветеранів з інвалідністю: Ризики для держави та суспільства*. <https://veteranfund.com.ua/analytics/vidsutnist-mozhlyvostei-dlia-pratsevlashtuvannia-veteraniv-z-invalidnistiu/>

Український ветеранський фонд. (2024). *Innovative approaches to employment and retraining of veterans*. <https://veteranfund.com.ua/innovative-approaches-to-employment-and-retraining-of-veterans/>

Український ветеранський фонд. (2025). *Відсутність можливостей для працевлаштування ветеранів з інвалідністю: ризики для держави та суспільства*. <https://veteranfund.com.ua/analytics/vidsutnist-mozhlyvostei-dlia-pratsevlashtuvannia-veteraniv-z-invalidnistiu/>

Хмарочос. (2014). Місто рівних можливостей – місто без бар'єрів. *Хмарочос*. <https://hmarochos.kiev.ua/2014/08/21/misto-rivnih-mozhlyvostey-misto-bez-baryeriv/>

Центр аналізу публічних послуг (USP). (2023). *Головне: доступність та ефективність – результати великого опитування ветеранів та ветеранок у "Дії"*. <https://usp-ltd.org/holovne-dostupnist-ta-efektyvnist-rezultaty-velykoho-opytuvannia-veteraniv-ta-veteranok-v-dii/>

American Psychological Association. (2017). *Publication manual of the American Psychological Association* (7th ed.). Texas A&M University.

Beit Halochem Canada. (n. d.). *The Centres*. <https://www.beithalochem.ca/the-centres>

CEDOS. (2024). *Соціальні послуги для ветеранів та ветеранок у громадах: виклики та потреби*. <https://cedos.org.ua/researches/soczialni-poslugy-dlya-veteraniv-ta-veteranok-u-gromadah-vyklyky-ta-potreby/>

Durkheim, E. (1897). *Suicide, a study in sociology* (1951 Ed., J. A. Spaulding, & G. Simpson, Trans.). Routledge.

Ghert-Zand, R. (2024). Wounded IDF veterans find a home in Israel's state-of-the-art rehabilitation centers. *The Times of Israel*. <https://www.timesofisrael.com/wounded-idf-veterans-find-a-home-in-israels-state-of-the-art-rehabilitation-centers/>

Giddens, A. (2006). *Sociology* (6th ed.). Polity Press.

Kubler-Ross, E. (1969). *On death and dying*. Macmillan.

Minfin.ua. (2024). *Безробіття серед ветеранів: моніторинг та аналітика*. <https://minfin.com.ua/ua/2024/02/13/121438737/>

NV Бізнес. (2025). *Працевлаштування та професійна адаптація ветеранів в Україні: цифри та факти*. <https://biz.nv.ua/ukr/markets/pratsevlashtuvannya-ta-profesiyna-adaptaciya-veteraniv-v-ukrajini-cifri-ta-fakti-50491183.html>

Office of Connected Care. (2025). *Veteran satisfaction and trust in VA telehealth continues to rise*. VA News. <https://connectwithcare.org/wp-content/uploads/2025/05/Veteran-satisfaction-and-trust-in-VA-telehealth-continues-to-rise-VA-News.pdf>

Parsons, T. (1971). *The system of modern societies*. Prentice-Hall.

Saleebey, D. (2006). *The strengths perspective in social work practice* (4th ed.). Allyn & Bacon.

Tedeschi, R. G., & Calhoun, L. G. (2004). Posttraumatic growth: Conceptual foundations and empirical evidence. *Psychological Inquiry*, 15(1), 1–18. https://doi.org/10.1207/s15327965pli1501_01

Трибун. (2025). *"Повернення до себе": як виглядає процес психологічної реабілітації ветеранів зсередини*. <https://tribun.com.ua/uk/119910-povernennja-do-sebe-jak-vigljadae-protses-psixologichnoi-reabilitatsii-veteraniv-zseredini>

U.S. Department of Veterans Affairs. (n. d.a). *About GI Bill benefits*. <https://www.va.gov/education/about-gi-bill-benefits/>

U.S. Department of Veterans Affairs. (n. d.b). *Your Transition Assistance Program*. <https://discover.va.gov/transition-programs/transition-assistance-program/>

United Nations. (2006). *Convention on the Rights of Persons with Disabilities*. <https://www.un.org/development/desa/disabilities/convention-on-the-rights-of-persons-with-disabilities.html>

Veterans Affairs Canada. (n. d.a). *Home*. <https://www.veterans.gc.ca/en>

Veterans Affairs Canada. (n. d.b). *National Veterans Employment Strategy*. <https://www.veterans.gc.ca/en/about-vac/our-values/national-veterans-employment-strategy/national-veterans-employment-strategy>

Zastrow, C. (2019). *Introduction to social work and social welfare: Empowering people* (12th ed.). Cengage Learning.

References

American Psychological Association. (2017). *Publication manual of the American Psychological Association* (7th ed.). Texas A&M University.

ArmiyaInform. (2023, March 7). *Are Ukrainians cities accessible for low-mobility veterans?* ArmiyaInform [in Ukrainian]. <https://armyinform.com.ua/2023/03/07/chy-dostupni-ukrayinski-mista-dlya-malomobilnyh-veteraniv/>

ASMP Ukraine. (2023). *Guide for managers: Adaptation of veterans into the organization after returning from war* [in Ukrainian]. https://acmpukraine.com.ua/wp-content/uploads/2023/10/%D0%9F%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B1%D0%BD%D0%B8%D0%BA-%D0%B4%D0%BB%D1%8F-%D0%BA%D0%B5%D1%80%D1%96%D0%B2%D0%BD%D0%B8%D0%BA%D0%B0_150x210_1810.pdf

Beit Halochem Canada. (n. d.). *The Centres*. <https://www.beithalochem.ca/the-centres>

Cabinet of Ministers of Ukraine. (2024, November 29). *On approval of the Veteran Policy Strategy until 2030 and adoption of the operational action plan for its implementation in 2024–2027* (Order No. 1209-r). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1209-2024-%D1%80#n12> [in Ukrainian]

CEDOS. (2024). *Social services for veterans in communities: challenges and needs*. <https://cedos.org.ua/researches/soczialni-poslugy-dlya-veteraniv-ta-veteranok-u-gromadah-vyklyky-ta-potreby/>

Center for Public Service Analysis (USP). (2023). *The main thing: Accessibility and efficiency – Results of a large survey of male and female veterans in "Dii"* [in Ukrainian]. <https://usp-ltd.org/holovne-dostupnist-ta-efektyvnist-rezultaty-velykoho-opytuvannia-veteraniv-ta-veteranok-v-dii/>

Durkheim, E. (1897). *Suicide, a study in sociology* (1951 Ed., J. A. Spaulding, & G. Simpson, Trans.). Routledge.

Ghert-Zand, R. (2024). Wounded IDF veterans find a home in Israel's state-of-the-art rehabilitation centers. *The Times of Israel*. <https://www.timesofisrael.com/wounded-idf-veterans-find-a-home-in-israels-state-of-the-art-rehabilitation-centers/>

Giddens, A. (2006). *Sociology* (6th ed.). Polity Press.

Hmarochos. (2014, August 21). *City of equal opportunities – city without barriers* [in Ukrainian]. <https://hmarochos.kiev.ua/2014/08/21/misto-rivnih-mozhlyvostey-misto-bez-baryeriv/>

Kolesnyk, H. (2025, January 21). *Psychological support for veterans in Ukraine: Systemic challenges and ways of rescue*. Legal Development Network [in Ukrainian]. <https://ldn.org.ua/event/psykholohichna-pidtrymka-veteraniv-v-ukraini-systemni-vyklyky-ta-shliakhy-poriutunku/>

Kubler-Ross, E. (1969). *On death and dying*. Macmillan.

Medvedenko, M. (2024). *Application of case management in providing social assistance to war veterans and their families in Ukraine*. *Bulletin of Pryazovskiy State Technical University. Series: Social and Humanitarian Sciences and Public Administration*, 1(12) [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.31498/2617-2038.2024.12.320437>

Minfin.ua. (2024). *Unemployment among veterans: monitoring and analytics* [in Ukrainian]. <https://minfin.com.ua/ua/2024/02/13/121438737/>

Ministry of Veterans Affairs of Ukraine. (2024). *Methodological recommendations on the organization of the work of veteran assistants in the community and interaction with stakeholders* [in Ukrainian]. <https://mva.gov.ua/storage/app/sites/11/%D0%9C%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D1%87%D0%BD%D1%96%D0%20%D1%80%D0%B5%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D0%B4%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%97/rekomendatsii-web-3.pdf>

National Institute for Strategic Studies. (2025). *Problems and prospects of medical rehabilitation of war invalids* [in Ukrainian]. <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/sotsialna-polityka/problemy-ta-perspektyvy-medychnoyi-reabilitatsiyi-invalidiv-viyny>

NV Business. (2025). *Employment and professional adaptation of veterans in Ukraine: figures and facts* [in Ukrainian]. <https://biz.nv.ua/ukr/markets/pratsevlashtuvannya-ta-profesiyna-adaptaciya-veteraniv-v-ukrajini-cifri-ta-fakti-50491183.html>

Office of Connected Care. (2025). *Veteran satisfaction and trust in VA telehealth continues to rise*. VA News. <https://connectwithcare.org/wp-content/uploads/2025/05/Veteran-satisfaction-and-trust-in-VA-telehealth-continues-to-rise-VA-News.pdf>

Parsons, T. (1971). *The system of modern societies*. Prentice-Hall.

Saleebey, D. (2006). *The strengths perspective in social work practice* (4th ed.). Allyn & Bacon.

Tedeschi, R. G., & Calhoun, L. G. (2004). Posttraumatic growth: Conceptual foundations and empirical evidence. *Psychological Inquiry*, 15(1), 1–18. https://doi.org/10.1207/s15327965pli1501_01

Трибун. (2025). *"Returning to oneself": what the process of psychological rehabilitation of veterans looks like from the inside* [in Ukrainian]. <https://tribun.com.ua/uk/119910-povernennja-do-sebe-jak-vigljadae-protses-psixologichnoi-reabilitatsii-veteraniv-zseredini>

U.S. Department of Veterans Affairs. (n. d.a). *About GI Bill benefits*. <https://www.va.gov/education/about-gi-bill-benefits/>

U.S. Department of Veterans Affairs. (n. d.b). *Your Transition Assistance Program*. <https://discover.va.gov/transition-programs/transition-assistance-program/>

Ukrainian Veterans Foundation, Syracuse University, & Rating Group. (2025). *Stigmatization of male and female veterans: The situation in Ukraine*

and the experience of the USA [in Ukrainian]. <https://veteranfund.com.ua/wp-content/uploads/2025/04/Styhmatyzatsiia-veteraniv-i-veteranok.pdf>

Ukrainian Veterans Foundation. (2023a). *Lack of employment opportunities for disabled veterans: Risks for the state and society* [in Ukrainian]. https://veteranfund.com.ua/analytics/vidsutnist_mozhlyvostei_dlia_pratsevlashtuvannia_veteraniv_z_invalidnistiu/

Ukrainian Veterans Foundation. (2023b). *Unemployment of male and female veterans: Challenges and state response* [in Ukrainian]. <https://veteranfund.com.ua/2023/09/12/bezrobittya/>

Ukrainian Veterans Foundation. (2024). *Innovative approaches to employment and retraining of veterans* [in Ukrainian]. <https://veteranfund.com.ua/innovative-approaches-to-employment-and-retraining-of-veterans/>

Ukrainian Veterans Foundation. (2025). *Lack of employment opportunities for disabled veterans: Risks for the state and society* [in Ukrainian]. https://veteranfund.com.ua/analytics/vidsutnist_mozhlyvostei_dlia_pratsevlashtuvannia_veteraniv_z_invalidnistiu/

United Nations. (2006). *Convention on the Rights of Persons with Disabilities*. <https://www.un.org/development/desa/disabilities/convention-on-the-rights-of-persons-with-disabilities.html>

Verkhovna Rada of Ukraine. (1993). *On the status of war veterans, guarantees of their social protection* (Law No. 3551-XII) [in Ukrainian]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text>

Verkhovna Rada of Ukraine. (2025a, February 12). *Key challenges in the field of social protection of war veterans discussed during the round table: "Veteran policy – a state priority"*. Official portal of the Verkhovna Rada of Ukraine [in Ukrainian]. https://www.rada.gov.ua/news/news_kom/262775.html

Verkhovna Rada of Ukraine. (2025b, July 31). *On veteran entrepreneurship* (Law No. 4563-IX) [in Ukrainian]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4563-20#Text>

Veterans Affairs Canada. (n. d.a). *Home*. <https://www.veterans.gc.ca/en>

Veterans Affairs Canada. (n. d.b). *National Veterans Employment Strategy*. <https://www.veterans.gc.ca/en/about-vac/our-values/national-veterans-employment-strategy/national-veterans-employment-strategy>

Zastrow, C. (2019). *Introduction to social work and social welfare: Empowering people* (12th ed.). Cengage Learning.

Отримано редакцією журналу / Received: 15.09.25
Прорецензовано / Revised: 26.09.25
Схвалено до друку / Accepted: 20.10.25

Mykhailo SIRYKH, PhD Student

ORCID ID: 0009-0000-1865-5003

e-mail: mykhailo.sirykh@knu.ua

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

REINTEGRATION OF VETERANS WITH DISABILITIES INTO CIVILIAN LIFE

Background. *The study is devoted to a comprehensive analysis of the reintegration process of veterans with disabilities into civilian life at the current stage of Ukrainian society's development. The concept of "reintegration of demobilized veterans with disabilities" is analyzed through the scientific approaches of sociology, psychology, law, and social work, which makes it possible to determine the interdisciplinary nature of the problem.*

Methods. *The study includes an analysis of Ukraine's current legal and regulatory framework for supporting veterans with disabilities, a comparative examination of international experience (USA, Israel, Canada), and the identification of key directions for implementing reintegration. Methods of system analysis, comparison, and generalization were applied.*

Results. *The study revealed the strengths and weaknesses of the national system for supporting veterans with disabilities. The main directions of the reintegration process and the barriers that hinder veterans' full return to civilian life were identified. Based on international experience, recommendations were proposed for improving the national system of social assistance and rehabilitation for veterans.*

Conclusions. *Effective reintegration of veterans with disabilities requires a systemic and individualized approach that involves coordination between state institutions, civil society organizations, and the veterans themselves. The results of the study can be used to develop practical recommendations for improving veteran support policies, creating programs for social adaptation, professional rehabilitation, and psychological assistance. The work contributes to a deeper understanding of the complexity and multifaceted nature of the reintegration process of veterans with disabilities in modern conditions.*

Keywords: *professional adaptation, psychological support, reintegration, social support, support system.*

Автор заявляє про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; в рішенні про публікацію результатів.

The author declares no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses or interpretation of data; in the writing of the manuscript; in the decision to publish the results.